

הערות במסכת פסחים במסגרת שיעור דף היומי בשטיבעל בבני ברק

דף ב.

הבוקר אור. ברש"י קס"ד דהכי קאמר ולבקר דהיינו אור כלומר ששמו אור. וברש"י מקשה מהא דא"י ביומא (כ:) דחצות לילה נקרא גם בוקר. וי"ל דהכי מבואר בגמרא שם ממשמע שנאמר כל הלילה איני יודע שהוא עד הבקר, ומה תלמוד לומר עד הבקר תן בקר לבקר של לילה (שהוא מחצות) דרך כשכפל הקרא "כל הלילה" "עד הבוקר" אז בהכרח יש לומר דדייקא שם קראו לתורה בוקר, אבל בשאר מקומות שבוקר אינו סמוך ללילה הוי יום.

הבקר אור והאנשים שולחו וכו' וכדבר יהודה דלעולם יכנס אדם בכי טוב ויצא בכי טוב. וברש"י ולפי דרכו לימדך הכתוב דרך ארץ מאחי יוסף שהמתינו עד שהאיר המזרח. ויל"ע דמהפסוק "האנשים שולחו" ולא "הלכו" וכדומה משמע שלא היתה בידם הענין אלא ששולחו דיוסף שלח אותם מאתו אבל לא שהם מעצמם החליטו לילך אז. (ומה שיוסף חיכה עד הבוקר יתכן סיבת אחרות, אולי אם היו הולכים בלילה לא יכלו למצוא אותם שוב בדרך מחמת החושך ולא למצוא את הגביע), וא"כ מה הראיה שיש לצאת בכי טוב.

הערות מן שליט"א: גם ליציאתם מעצמם יתכנו נימוקים שונים ועכ"ז פשטות הכתוב שבגלל הבוקר אור שולחו (או הלכו)

בתוד"ה יכנס. והא דנקט כניסה תחלה היינו משום דאורחא דגמרא למינקט הכי כמו מטפס ועולה ומטפס ויורד דנקט עליה תחילה. עיין ברש"י פרשת ויצא (כח, יב) עה"פ עולים ויורדים. לפי הפשט אין לדקדק במה שהקדים עולים ליורדים, שכן דרך ארץ להזכיר עלייה קודם ירידה. וביאור כוונתו דירידה הוא בדרך כלל דבר לא טוב, ועל כן ממידת דרך ארץ לנקוט קודם העליה. ולפי"ז אין ראיה מעליה וירידה לכניסה ויציאה.

והא דנקט תוספות אורחא "דגמרא" דבפסוק מצינו להיפך, בפרשת פנחס (כז, יז) אשר יצא לפניהם ואשר יבא לפניהם, אשר יוציאם ואשר יביאם.

וברש"י מציין לפסוק בדברי הימים (א ט, כח) ומהם על כלי העבודה כי במספר יביאום ובמספר יוציאום. וי"ל דשם הכונה שכשהביאו את כלי העבודה ללשכה ספרו לדעת מנין הכלים, וכן כשהוציאו את כלי העבודה לשימוש ספרו, ולפי"ז הרי הוא כסדר.

הללוהו כל כוכבי אור, אלא הא קמ"ל דאור דכוכבים נמי אור הוא למאי נפ"מ לנודר מן האור אסור באורן של כוכבים. ויל"ע דאי כתוב בקרא "כוכבי אור" ללמדנו דין זה, הו"ל לילך מפסוק בתורה דכתיב בבראשית (א, טז) ויעש אלקים את שני המאורות הגדולים וגו' ואת הכוכבים ויתן אלקים ברקיע השמים להאיר על הארץ. הרי לן שכבר גילה לנו הכתוב בשעת בריאת הכוכבים שעשו להאיר כמו השמש וירח וא"כ מי שנודר מאור אסור באורן של כוכבים כמו שאסור בשמש וירח ולמה נצרך עוד פסוק*. ויש ליישב לפי דברי השפת אמת שכתב דנפקא מינה הוא במי שנודר שלא יהנה מאור שנקרא בתורה (לכאוי' הכוונה בפסוק) אור ואז אסור באורן של כוכבים, עכתי"ד. וא"כ בפסוק בבראשית אינו כתיב שכוכבים נקראים "אור" כי רק על השמש וירח כתיב בפסוק "את המאור", הגם שהכוכבים עשויים "להאיר" אבל אין נקראים אור.

הערות מן שליט"א: שפיל לסיפא דקרא דבראשית דמפורש דקאי רק על השמש והירח.

דף ג.

שהרי עקם הכתוב שמונה אותיות ולא הוציא דבר מגונה מפיו שנאמר מן הבהמה הטהורה ומן הבהמה אשר איננה טהורה. ובמהרש"א מקשה דהא טהרה כתיב חסר וא"כ הוי רק ז' אותיות [וכבר העיר כן בחזקוני] ומתרץ דהוי מצי למיכתב טמאה ולא הטמאה. ולא יתיישב עדיין לרש"י (ד"ה אשר) ולא כתיב הבהמה הטמאה כי אורחיה הרי ח' אותיות הטמאה חמש אותיות הן אשר איננה טהורה י"ג אותיות.

דף ג.

תוד"ה רכבת, דכל היכא דכתב ישב בלא ו' אתא לדרשה כדדרשינן ולוט ישב בשער סדום, אותו היום מינוהו שופט. וצ"ע דהו"ל למינקט פסוק המוקדם בקרא "והוא ישב פתח האהל" וברש"י מחז"ל ישב כתב, ביקש לעמוד וכו'.

אנא לא קאמינא ומוציא דבה הוא כסיל. בשו"ת ר"ע הילדסהיימר (יו"ד סימן רס"ג) דמוציא דבה הוא רק באמירה ולא בכתב שהרי הוא לא אמר רק ממילא נשמע עי"ש ראיותיו. וכן כתב בשלמת יוסף (לבעל הצ"פ) סימן כ"א אות ב' דהוי רק רמיזה. ויש להעיר מהא שכתב כאן המהרש"א דסיבת הדבר שאהדריה לקריעה מאחריו, שאילו הראה להם את הקריעה הוי ליה מוציא דבה כאלו הגיד להם בפה דנח נפשיה. הרי לן דנקט שגם ברמיזה, וגם ללא דיבור נכלל בכלל זה.

דף ד.

אמר ליה אייבו קיים אמר ליה אימא קיימת אמר ליה אימא קיימת אמר ליה אייבו קיים. וברש"י וי"א בניחותא היה משיבו רב על מי שאינו שואל, וקשה בעיני לומר שיוציא רב דבר שקר מפיו. י"ל דלא הוי שקר, דכתב הרמב"ן (פרשת וישב) דמביא דבה הוא זה שאשר יראה יגיד אבל מוציא דבה הוא זה שאומר שקר והקשו דלעיל אמרין גם על האמת (על אחד שמת) דהוי מוציא דבה ותירץ האמרי אמת וצ"ל דתה"מ יהיה לאדם כמו שקם משנתו, ובפרט לצדיקים כרב כהנא שגם במיתתן קרוים חיים,

הערות במסכת פסחים

א"כ האומר על צדיק שמת הוי שקר והוא מוציא דבה. וא"כ שפיר אמר רב על אביו (ואמו) שהיו צדיקים שהם חיים ולא הוי שקר ואם היה אומר ההיפך הוי שקר.

הוא דאמר אכיף ימא אסיסני ביראתא בדקו ואשכחוהו דמזבולון קאתי דכתיב זבולון לחוף ימים ישכון. מרן שליט"א (בעבד"ד ח"א עמ' קט"ז) מקשה דאמרו חז"ל (מגילה ו.) שזבולון היה מתרעם על מדותיו במה שנתנו לו ימים ונהרות ואם כן הרי חזין שלא היה בטבעו הגשמי הגלוי אהבה לים.

וי"ל דאחר שהקב"ה השיב לו ש"כולן צריכין לך ע"י החלזון" נחה דעתו. *

עוד י"ל דמהאי טעמא באמת כתוב בגמרא "בדקו ואשכחוהו" מה שלא כתוב אצל דן ש"מ – בפשיטות (וכבר ידוע דפח"ח ממרן האמרי אמת זצ"ל על שינוי הלשונות). כי אצל זבולון אין זה בפשיטות על אף שכתוב ביה לחוף ימים ישכון אבל הרי התרעם ולכן הוצרכו לבדוק. (וגם עיין בבן יהוידע שעובדא של זבולון היה רק פעם אחת משא"כ אצל דן והטעם שכן היה י"ל כנ"ל כי לאו כל זבולון יאמר כן).

הערת הגר"ד שליט"א: גם י"ל חן מקום על יושביו שאחר שדרו בחוף ים חיבוהו.

הערת מרן שליט"א: אך לפי זה יל"ע למה צריך קרא אטו לא ידענו שחלקו בחוף הים, ומדמייתי קרא דייקא משמע שיש לו קשר פנימי.

בתוד"ה שנאמר, והתם מוכח (דלא יצא יחידי) מוישכם אברהם בבקר דכתיב גבי סדום דלא היה מצוה ויחידי היה שלא רצה שיראו במפלתן של סדום. וצ"ע מה דכתב תוספות "לא היה מצוה" דהא הלך לשם כדי להתפלל עבורם כדאי בגמרא ברכות (ו:) ואברהם אבינו מנא לן דקבע מקום דכתיב וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם, ואין עמידה אלא תפלה. הרי לן דהלך דוקא לשם לקביעת מקום והתפלל ולמה לא יחשב זאת למצוה ששלחי מצוה אינם ניזוקין. אולם עי' בתוספות יומא (כח. ד"ה אמר) דלא נחשב מצוה כיון שהקב"ה לא רצה שיתפלל בעדם.

תניתוה הכל נאמנים על ביעור חמץ אפילו נשים אפילו עבדים. וכתב רבינו הפני מנחם זצ"ל בשולי הגליון "עיין בבא מציעא פ"ו: לית הימנותא בעבדא. ומכל מקום לפי המסקנא כאן לק"מ", וכ"כ בשולי הגליון בבא מציעא שם. ואין מובן מה מיושב לפי המסקנא, הרי למסקנא הימנותא רבנן בדרבנן. עדיין יקשה למה האמינותא רבנן עבדים.

ובעיקר הקושיא יש לומר [ובזה יתיישב גם קו' הפרי מגדים יו"ד סימן א' סק"ב] דלשון הגמרא הוא היינו דאמרי תמן לית הימנותא בעבדי, וברש"י אמרי תמן – בארץ ישראל. ולכא"ו מה שייכות דוקא אימרה זו לא"י, והביאור כמו שמציין הרש"י בפסחים (ק"יג:) חמשה דברים ציוה כנען לבניו ואחד מהם אל תדברו אמת, וזהו שלית הימנותא בעבדי. וא"כ יש לומר דזהו דוקא בבני (זרע) כנען (והם היו דרים בארץ ישראל) אולם שאר עבדים יתכן שאם הם כשרים יש בהם נאמנות, ולכן קאמר הגמרא דדוקא בא"י אמרו כן, וא"ש.

דף ד:

דניחא ליה לאיניש לקיומי מצוה בממוניה. והקשה רבינו הפני מנחם זצ"ל (שולי הגליון שו"ע או"ח סימן תל"ז, הגהות על הלבוש שם) למה בשומר אבידה קי"ל (חוי"מ סימן רס"ה) דנוטל שכר בטלה, ולא אמרינן דניחא ליה למעבד מצוה בממוניה, עי"ש. וי"ל שכתב הפרי חדש (בסימן תל"ז) דדוקא פיזור ממון להוצאת עשיית המצוה הוא דניחא ליה אבל הפסד ממון דנגרר מחמת המצוה לא. וא"כ יש לומר דהוא הדין באבידה דאינו מוציא ממון כדי לקיים את מצות השבת אבידה, אלא על ידי שמקיים את המצוה יש לו פסידא של ממון לזה לא אמרינן דניחא (וכעין שדנו האחרונים על הא דחייב להוציא חומש מנכסיו לקיום מצוה זה רק עבור עשיית המצוה אבל לא עבור הסרת המניעה של המצוה).

עוד י"ל כמו שביאר החידה"ר (כתובות י"ב: וב"מ ל"ז.) למה ספק גזל קיל דכמו דילפינן בהשבת אבידה דשלו קודם ואף פרוטה שלו אינו צריך להפסיד כדי שיציל של חברו הרבה. ודוקא מתנה בפני בית דין שלא יפסיד אז חייב. ואף דבשאר מצות עשה קי"ל עד חומש ממון מחויב ליתן כדי לקיים כדאמר פרק קמא דבא קמא ע"כ החילוק דמצוה של ממון חבירו מאי אולמא ממון של חברו משלו. ואף בנפשות חייך קודמין כשאינו עושה מעשה בחבירו דמה חזית כו'. כל שכן בממון שאינו צריך להפסיד שלו בשביל ממון חבירו. ולא דמי כלל למצוה שבגופו דמסתמא היה חייב להפסיד כל ממון לקיים המצוה רק משום התקנה דאל יבזבז כו' כמ"ש בגמ' משא"כ בממון כנ"ל. עכתי"ד. ולפי דבריו א"ש דלא אמרינן בזה ניחא ליה דאינו צריך להפסיד ממון שלו עבור ממון חבירו, על אף שזה מצוה.

[ומש"כ החידה"ר דלולי התקנה דאל יבזבז היה חייב להפסיד כל ממון. עיין במהר"ם ש"ף כתובות נ. לא כן].

דף ה.

רבי יוסי אומר אינו צריך הרי הוא אומר אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם מערב יו"ט וכו' אך חלק. וברש"י דאי לאו אך איכא למימר ביום הראשון בין השמשות שהוא התחלת היום אבל השתא ע"כ בתוך יום ביעורו שרי ליה קרא לשהייה. וצ"ע דהא רבי יוסי ס"ל (שבת ל"ד:) בין השמשות כהרף עין זה נכנס וזה יוצא ואי אפשר לעמוד עליו. וא"כ הא"כ שייך לומר דאם לא הפסוק אך הייתי אומר שקאי על בין השמשות. וע"כ צריכים לגרוס הכא רבי יוסי הגלילי כדעת הצ"ח.

הערת מרן שליט"א: אין כוונת רש"י שבהשמ"ש הוא זמן מיוחד לביעור (שנקשה עליו דלר"י אין הזמן מספיק) רק כוונת רש"י תיכף בתחילת היום יבעירו [יארוך כמה שיארוך] כי אין חייב לבער עד בוא זמן איסור, ונקט "ביה"ש במקום "התחלת האיסור" כי איננו יודעים התחלת היום מכוח ספיקא ע"כ עבדינן בתחילת בהש"מ, ופשוט.

דף ו:

שהרי משה עומד בפסח ראשון ומזהיר על הפסח שני. ובתוספות כתב אע"ג שעל ידו שאלתו הוזקק לומר להן מ"מ לא היה צריך להאריך אלא אל תעשו פסח ותו לא. וצ"ב לשון התוספות "אל תעשו פסח ותו לא" דהרי זה ידעו שאי אפשר להם לעשות את הפסח רק באו ושאלו "למה נגרע" א"כ ע"כ היה להם לומר שיש להם תשלומין רק לא היה צריך לומר להם כל הדינים. [ובאמת יש לדון האם מצד כובש נבואה היה למשה רבינו לומר להם, או שזה לא נכלל בכלל נבואה, דאל"כ מה הראיה*].

הערת הגר"ד שליט"א: הראיה ממה שנמסר לו כעת הנבואה.

הערת מן שליט"א: משמעות שאלתם כמ"ש רש"י עה"ת שיתירו להם פסח ראשון וע"ז אמר להם שא"א להתיר.

ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם. ובגמרא מבואר דבאו אל משה רבינו ערב פסח. ויש להבין מיד כשנטמאו וידעו שלא יוכלו לעשות את הפסח, או ביום שמשה רבינו אמר להם לעשות את הפסח ולא יכלו היו להם לומר למשה למה נגרע ולמה חיכו עד ערב פסח ממש. וע"ד העבודה י"ל דטמאים היינו אלו שרחוקים מעבודת השי"ת גם אלו שמגיע יום הפסח בו יש אתערותא דלעילא גם הם התעוררו ובאו ושאלו תיקון לנפשם למה נגרע.

הערת הגר"ד שליט"א: מלישנא דקרא ביום ההוא משמע דהיה ערב פסח והטעם ל"כמ"ש הסמ"ג שגזירת הזאה שמא יעבירו נגזרה ע"י מרע"ה ושפיר רק ביום ההוא נמנע מהם ולא ידעו מקודם שיגזור.

אין מוקדם ומאוחר בתורה. מצינו כמה טעמים בדבר. א) במדרש תהלים (מזמור ג) אמר ר' אלעזר לא ניתנו פרשיותיה של תורה על הסדר, שאם ניתנו על הסדר, כל מי שהוא קורא בהם היה יכול להחיות מתים, ולעשות מופתים, לכך נתעלמה סדורה של תורה, והוא גלוי לפני הקדוש ברוך הוא. ב) בגליוני הש"ס כאן מציין לדברי הילקוט דטעם הדבר כדי להרבות שלום בעולם שלא יאמר פלוני קטן ממני וקראוהו לקרות בתורה קודם ממני יאמרו לו מה שקרית אתה אחרונה אפשר שיצא מפי השי"ת ראשונה ועי"ז יש שלום בעולם. וכ"כ בתוספות השלם (לך לך טו, ד) בשם המדרש. [ויל"ד בטעם זה דהרי מצינו דמשום וקדשתו יש לכבד כהן ראשון בתורה, הרי דהכבוד הוא עצם הכיבוד שכיבדו אותו ראשון, ואינו תלוי במה שאמר השי"ת ראשונה וא"כ עדיין יבואו לידי ריב* ג] בשו"ת אפרקסטא דעניא (ח"א סימן פ"ג) כתב ע"פ דברי המדרש (ב"ר פ"ה ב) ר"ח אמר שלא יאמרו דברי פיוטין הם, כדי שידעו הכל שאמרו ברוה"ק, רבן אמרי כדי לסרג על הספר כולו שאמרו ברוה"ק עכ"ל, ופי' במ"כ דממה שנכתבו שלא כסדר הווייתן ידעו הכל כמ"ש לו ברוה"ק כך כתבן הנביא ע"ש, ולפי"ז הי"ל דלכך אין מוקדם ומאוחר בתורה כדי שידעו הכל דמפי הקדוש ברוך הוא נאמרה, ור"ל דאילו ח"ו מעצמו, ה"י ודאי נוהג כמנהג המחברים לעשות סדר נכון לענינו כפי סדר הזמן וקשר יחס הענינים זל"ז, א"ו הכל יודו וישבחו דברוה"ק נאמר לו הכל, והקב"ה יודע תעלומות סדרו. ד) בשל"ה (פרשת חוקת) כתב וקשה איך לא תהיה תורה הקדושה מסודרת בסדר. אלא הכי פירשו, באמת אין מוקדם ומאוחר, ואל תטעה לומר שדבר זה צריך להיות מוקדם וזה מאוחר, זה אינו, כי באמת אין מוקדם כו', אלא בסוד הנעלם ברזי רזין יחדיו תמים ומסודר אף כי עיני בשר לנו לפי פשוטו, זה אינו אלא היא תמימה. ומתי תתגלה וכו' אך היה מושג למשה רבינו ע"ה בחיותו, ואחריו לרבי עקיבא. ה) בסי' שיח השדה (להגר"ח"ק שליט"א) מקשה דאם אין מוקדם ומאוחר בתורה האך דרשינן סמוכים וי"ל שזה הטעם דאין מוקדם ומאוחר משום שע"כ צריך לכתוב כן משום סמוכין ולכן לא היה יכול לכתוב כסדר. **

הערת מן שליט"א: * אינו ענין לכאן כי שם עצם היותו ראשון הוי הקשבה כמו בכל הענינים שצריך להקדימו, אך יל"ה"ע מסדר העולם שקבעו חז"ל לפי חשיבותם בפי' הניזקין וחזינן דגם עכשיו שאין מסודר יש חשיבות, וצ"ל דמ"מ שיש בזה לסתום פי המקנטרים.

**** הרי זו קו' הראב"ן מובא בהגר"ב רנשבורג על הדף ביבמות ד' ואולי כוונתו מה יענו רבנן לר"י.**

הבודק צריך שיבטל מאי טעמא אי משום פירורין הא לא חשיבי. ובשפ"א כתב דהוא הדין פירורין של כזית דאל"כ אי"צ לבער. ויש להביא ראיה מהא דאמר רבא גזירה שמא ימצא גלוסקא יפה ודעתיה עילויה, ואי פירורין של כזית אינם בטל מאליהם למה נקט הגמרא דוקא גלוסקא יפה ודעתיה עילויה הול"ל שמא ימצא כזית לאחר זמן איסור ולא יוכל לבטל.

הערת מן שליט"א: דעתי' עליה שייך דווקא בגלוסקא לפירש"י, אמנם לתוס' קשיא.

סופי תאנים בזמן שאין בעה"ב מקפיד עליהן מותרין משום גזל ופטורין משום מעשר. ופירש"י דהפקר פטור מן המעשר. באמת ליהודה להגאון רבי אריה זצ"ל נסתפק אם גם בהקדש ויתמי בדבר שאין מקפידין עליהם מותר לקחת, והיינו האם סיבת היתר לקיחה בסופי תאנים הוא משום שאינו נתפס כממון או שהוא גדר מחילה, אם אינו נתפס כממון לכאוי מותר לקחת ואם הוי בגדר מחילה ביתמי והקדש ל"ש מחילה. (ופחות משו"פ יש כזה נידון באחרונים ואכמ"ל)*

והנה בגמרא וברש"י כאן מבואר להדיא דהוא מטעם הפקר דאי לא תימא הכי למה פטור ממעשר. ובנודב"י (אה"ע מהדו"ק סימן נ"ט) כתב לבאר דדבר שאין הבעלים מקפידין דינו כהפקר, ובאבני מלואים (סימן כ"כ סקמ"ט) כתב דלא כן דלא הוי הפקר אלא הוא מטעם מתנה, וכבר הקשה עליו בנחל יצחק (סימן ק"ז ובסימן ע"ג אות ה') מגמרא דידן דחזינן דהוי הפקר. וא"כ בין ביתמי דלאו בני אקנויין הם וכמו כן לאו בני אפקורי וכן בהקדש מי הפקירו.

הערת מן שליט"א: עי' ב"מ כ"ב: ובגליון הש"ס.

דף ז:

המקדש משש שעות ולמעלה אפילו בחטי קורדניתא אין חוששין לקידושין. וברש"י ואף על גב וכו' כל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש והפקר ב"ד הפקר וכו'. המפרשים הקשו למה לי ב' טעמים, כל דמקדש וכו' והפקר ב"ד וכו'. וי"ל לדברי התוס' (ב"ב מ"ח ע"ב) שכתבו שיש בני אדם שאינם מקדשים אדעתא דרבנן ע"ש. ולאותם בני אדם צריך רש"י להוסיף כאן מכוח דין הפקר ב"ד הפקר ע"כ. (הרה"ח רבי מרדכי יהודה קליין שליט"א – ארה"ב)

בהר הבית לעולם חולין. ובתוספות מקשה האיך נמצאו שם הא אמר בברכות לא יכנס בהר הבית במעות הצרורות בסדינו. ובהג' יעב"ץ כתב לא ידענא מאי קושיא* ההוא ליהודי תנן ולא לנכרי, ונכרי מותר לו ליכנס להר הבית. עיין במדרש (בר"ר סוף ס"א) 'בקש לעלות לירושלים אזלון כותאי ואמרו ליה הזהר שאינן מניחין אותך להיכנס לבית קודש הקדשים שלהם, וכיון שהרגיש גביעה בן קוסם הלך ועשה לו שתי אנפלאות ונתן בהם שתי אבנים טובות שוות שתי רבאות של כסף וכיון שהגיע להר הבית א"ל אדוני המלך שלוף מנעלך ונעול לך שתי אנפלאות שהרצפה חלקה שלא תחליק רגליך' וביארו שם המהרז"ו ועץ יוסף דאמר לו כן מפני שאסור ליכנס להר הבית במנעל, הרי לן דגם בגוי נאמרו איסורים אלו. (ובהג' הרד"ל שם תמה למה אמר לו כן דהלא אין הנכרי מצוה על מורא מקדש).

הערת מרן שליט"א: אין מובן קו', אם רק מנכרים נפל, פשוט שאינו מעשר ולמה לי טעמא דמתוך גובהו א"צ לכבדו, ואולי גם על זה יקשה באמת.

דף ז:

פסח וקדשים מאי איכא למימר. ובהגהות היעב"ץ כתב דמסתמא כל אחד שוחט את שלו ומצוה בו יותר מבשלוחו. ויל"ע מהא דילפינן בקידושין (מ"א:) משחיתת ק"פ דשליחו של אדם כמותו דכתיב ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערבים, וכי כל הקהל כולן שוחטין והלא אינו שוחט אלא אחד, אלא מכאן וכו'. הרי לן דלא שחטו כל אחד את קרבנו. וי"ל.

הערת מרן שליט"א: כוונת היעב"ץ שלא עשו ע"י שליח זר שאינו מניין על הפסח, אבל בוודאי לא יכלו כל בני החבורה לשחוט (ובקדשים יחיד בעינן בשחיתה) ושפיר ילפינן שליחות.

בי רב אמרי חוץ מן הטבילה ושופר בשלמא טבילה דאכתי גברא לא חזי אלא שופר מאי טעמא לא וכו' אלא אמר רב חסדא חוץ מן הטבילה בלבד. י"ל מה היתה סברת רב שאמר גם שופר. די"ל דקאי על שופר של יובל שהיו מברכין עליה (כנה"ג או"ח סימן תקפ"ה בשם הרדב"ז וכ"נ לשון החינוך מצוה של"א) ונראה דברכה זו היתה ברכת השבח ולא ברכת המצות דמבואר ברמב"ן (שמות כ ח) דקידוש היובל וקידוש השבת חדא ניהו עי"ש באריכות. וא"כ ברכת השבח אין צריך שיהא עובר לעשייתן ולכן קאמר בי רב ששופר לא, אבל אע"פ כן בגמרא מדחה זאת כי טבילה אי אפשר באופן אחר משא"כ שופר הגם שזה ברכת השבח אבל מותר לברך עובר לעשייתן ולכן לא דמי טבילה לשופר.

הערת מרן שליט"א: ל"מ כן בגמרא שאמר "וכי תימא" ולמה לא הזכירו הסברא דכאן שהכוונה ליובל?

בשלמא טבילה אכתי גברא לא חזי. ובתוספות דקאי על טבילת גר דלא חזי קודם הטבילה דלא מצי למימר וצונו דאכתי נכרי הוא. יל"ע בטבילת גרים קטנים שאז הבית דין המברכים אם אפשר לברך קודם הטבילה או לא. ונראה מדברי התוספות דלא חילקו בין הטבילות ולכן גם אשה יכולה לברך אחר הטבילה אף שחזי לברך לפני כן, ואם כן גם בטבילת גרים קטנים לא חילקו. איברא מצינו בראב"ד (בבעלי הנפש שער הטבילה סימן ג') דכתב דבגר קטן שבי"ד מטבילין אותו אי נמי בעבד קטן שרבו מטבילו בשלשה, שביט דין והאדון מברכין עליהם קודם הטבילה כדין כל שאר המצות. וזהו כהראב"ד לשיטתו שם (ומובא בטור יו"ד סימן ר') שגם באשה מברכת לפני הטבילה ולא ס"ל דלא פלוג, א"כ גם בגרים פליג בין קטן לגדול.

דף ח:

שלוחי מצוה אינם ניזוקין וכו' היכא דשכיח היזיקא שאני. בערוך לנר (יבמות ס"ה:) דדבר זה האם ש"מ אין ניזוקין היכא שכיח היזיקא הוא מחלוקת תנאים, ועי' גם בשיטה לא נודע למי (קידושין ל"ט:) דרבי יעקב ס"ל כחכמים דאי איכא שכר בה"ע הוי המצוה מיגנת גם אם הסולם רעוע ושכיח היזיקא. וכן מצינו באוה"ק (וישב ל"ז, י"ד) דחכמים שחלקו על פלימו שיש חיוב לבדוק חור בינו לבין ארמאי אף ששכיח הזיק משום דס"ד דאף בכה"ג שליח מצוה אינם ניזוקין, ויעקב אבינו ס"ל כחכמים ולכן שלח את יוסף לראות את שלום אחיו אף ששכיח היזיקא עי"ש.

אולם יש לומר שזה רק כשעושה לשמה לגמרי, אבל היכא שעושה לשמה ושלא לשמה אף דבכה"ג אמרינן דשלוחי מצוה אין ניזוקין זה רק בהיכא דלא שכיח היזיקא, אבל היכא דשכיח היזיקא ורוצה לסמוך על המצוה צריך שיהא לשמה לגמרי. ואם כנים דברינו אפשר לבאר לפי זה את דברי השפת אמת בפרשת שלח (תרנ"ה) שכתב "והענין שהגם שלא טוב אמרו בניי נשלחה אנשים וזה הדרך היה מסוכן מאוד אע"כ אם היו מקיימים השליחות לשם מצות ה' בלבד היו בכלל שלוחי מצוה אין ניזוקין ולכן עשה הקדוש ברוך הוא מזה מצוה. כענין שאמרו חז"ל רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל הרבה להם תורה ומצות ופרש"י דקאי על מצות שקצים ורמשים שבלא"ה היו פורשין מהם ועשה מזה מצוה לזכות את ישראל. וכעין זה היה במצוה זו דשלח לך. אך שלוחי מצוה דאין ניזוקין הוא כשאין לו שום כוונה רק לעשות המצוה כמ"ש שמא תאבד לו מחט ויחפש אחרי' לא יחשב שוב שליח מצוה".

ובליקוטי יהודה נתקשה בדברי השפ"א דהלא אמרו בגמרא דגם אם יש נגיעה עצמית אמרינן דנקראים שלוחי מצוה. ולהנ"ל י"ל דכיון דהוי שכיח היזיקא (כדברי השפ"א "זה הדרך היה מסוכן מאוד") א"כ אף אם נימא דגם בכהאי גוונא דש"מ אינם ניזוקין אבל זה בתנאי שהוא כולו לשמה ואין נגיעה עצמית וא"ש.

הערת הגר"ד שליט"א: לענ"ד ל"ל באופן אחר דבשכיח היזיקא ל"ל דאין לו את השמירה באותו ענין דשכיח היזיקא אולם כלפי נזקין אחרים תליא אי מכוין לש"ש נשמר מהזיק דלא שכיח באותו זמן וא"כ אף שהיה מסוכן מאוד מצד הכנענים וכי"ב אולם כלפי לה"ר ל"ה שכיח היזיקא. והבן.

[ובזה י"ל עוד קושיית השפת אמת (המגיד מישרים מקרעמניץ – משלי סוף פרק י"ב) ששאל מי איכא שלוחי מצוה יותר מעשוי** בהאי שעתא שהלך במצות אביו ואיך קרהו נזק ואיבד ברכותיו***. ולא ראיתי מי שנתעורר על קושיא זו. עיי"ש תירוצו והו"ד

הערות במסכת פסחים

בהגהות עיני שמואל. ולהנ"ל י"ל דכאן היה שכיח הזיקא*** דיעקב אבינו יקח לו את הברכות, והיה לעשו נגיעה במצות כיבוד אב דהיה 'בעבור תברכך נפשי' וכמו שאמר עשו יקם אבי ויאכל מציד בנו בעבר תברכני נפשך' וא"כ לא הועיל לו המצוה להגין עליו]

הערות מרן שליט"א: *צ"ת אם סכנה רוחנית בכלל שכיח הזיקא כי השפ"א לא הזכיר הך דשכיח הזיקא (ואחי הגר"ד הבין דהמדובר בסכנה גשמית ולענ"ד לא זו הכוונה).

****לצוד ציד להביא מן הגזל (עי' רש"י) ואיזה כיבוד יש בכוונה כזאת?**

***** איבד מה שחשב לקחת בגניבת דעת אביו ולא מה שמגיע לו באמת והגר"ד כתב בסגנון אחר.**

****** תמוה להגדיר זאת, בשעה שכל סיפור יעקב היה מחודש ופלא.**

הערות הגר"ד שליט"א: י"ל שהתמהמה עשיו בצידת דברים אחרים כמובא במדרש, זאת ועוד אחרת כי הצלה היא בשבילו שלא זכה לקבל הברכות.

כלפי אמרה תורה ולא יחמוד איש את ארצך בעלותך מלמד שתהא פרתך רועה באפר ואין חיה מזיקתה תרנגולת מנקרת באשפה ואין חולדה מזיקתה, והלא דברים ק"ו ומה אלו שדרכן לזוק וכו' אין לי בהליכתן בחזירתן מנין וכו'. והנה נראה מדברי הגמרא (ועי' במהרש"א בח"א) שכאן יש הבטחה יתירה, דלא רק נכסיו שלא היו ניזוקים באופן כללי שלא ינזקו, אלא אפילו נכסיו שהיו ניזוקין כגון פרה באפר שהוא מקום הפקר ששם עלול לינזק עכ"ז לא ינזקו. ולפי"ז י"ל מה דנשאל רבינו הפני מנחם זצ"ל (אוצר דרשות ומאמרים ח"ב עמוד קל"ד – ועל תירוצו עיין ביאורו בעבד"ד ח"ב: עמוד שע"ז) על קו' הגמרא אין לי בהליכתן בחזירתן מנין דמה היה מועיל דאין ניזוקין בהליכתן אלא בחזירתן הרי סוף סוף היו ניזוקין ולמ"ל קרא לזה.

ולהנ"ל אי"ש דבדואי שהם בעצמם או נכסיהם לא היו ניזוקים גם בחזירתם, אבל ההבטחה זו שגם יוכלו להסתובב במקומות שעלולים לינזק לא היינו אומרים גם בחזירתם ועל זה שואל הגמרא מנין לנו שגם ההבטחה יתירה זו מצינו בחזירתן. עוד מיושב לפי"ז הא דלא מביא הגמרא את הפסוק 'שומר מצוה לא ידע דבר רע' שמשמע בין בהליכה ובין בחזרה. וי"ל דשומר מצוה לא ידע דבר רע קאי רק על דברים שלא היו צריכים לינזק ורק ע"י המצוה ינזק ע"ז אמר לן קרא שומר מצוה לא ידע דבר רע, אבל כאן בשליח מצוה נאמר דבר יותר שאפילו בדבר שעלול לינזק (גם בלא המצוה – דהא יש אפשרות שלא יתן לבהמתו להיות באפר וכדומה) עכ"ז אינם ניזוקין.

אמר רב אמי כל אדם שיש לו קרקע עולה לרגל ושאין לו קרקע אין עולה לרגל. וכתב האבני נזר (או"ח סימן של"ו סקט"ז, וכ"כ השפ"א ריש חגיגה ועיין בגור אריה יהודה סימן ד') דהא דמי שאין לו קרקע פטור הוא רק פטור "מלעלות" לרגל אבל אם הוא ביו"ט בירושלים הרי הוא מחויב בראיה וכלשון הגמרא אינו "עולה" לרגל. ובעצם הסברא למה אינו מחויב לעלות מביתו מי שאין לו קרקע מבאר האבני"ז דבאמת היכן מצינו ידינו ורגלינו במצות ראייה הרי החיוב חל ביו"ט ואז אנוס הוא דאינו יכול לעלות משום איסור תחומין ובערב יו"ט אינו חייב לצאת דעדיין לא הגיע זמן המצוה, ומבאר דמי שיש לו קרקע חייב לעלות לרגל כי אזי תיכף כשעולה מביתו ומניח קרקעו על בטחונו של הקב"ה כבר התחיל בעשיית המצוה שכן הוא משמעות הכתוב ולא יחמוד איש את ארצך, ולפי"ז המצוה כבר מתחילה בערב יו"ט בשעה שהולך מביתו אבל מי שאין לו קרקע אינו מקיים מצוה בצאתו מהבית ואף שיש לו מטלטלים הרי יכול ליטלם עמו וכיון שאין עליו שום חיוב שוב אינו מחויב לעלות בערב יו"ט. ובספר עבד"ד (ח"א עמוד ר"ס הערה ג) מעיר מרן שליט"א על דברי האבני"ז האידך ילפינן שלוחי מצוה אינם ניזוקין ממה דכתיב ולא יחמוד וגו' ולדברי האבני"ז הרי זה חלק מהמצוה ואינו רק הליכה למצוה ומנלן בהליכה לכל המצוות.

ויש להקשות עוד דהאבני"ז (או"ח סימן תקל"ה סק"י – ועיין ביו"ד סימן תנ"ד סק"ז שמביא את דברי הרשב"ש בלי לחלוק עליו) כתב לחלוק על הרשב"ש שכתב שהנשבע שלא יעלה לא"י לא חשוב נשבע לבטל את המצוה דההליכה הוא רק ההכשר מצוה ולא גוף המצוה, והאבני"ז חולק עליו וס"ל דכל היכא שאי אפשר לקיים את המצוה רק על ידי ההליכה כגון ישוב ארץ ישראל, הוי הליכה חלק מהמצוה והנשבע שלא יעלה הוי כנשבע לבטל את המצוה. וא"כ כמו כן מצות עליית לרגל הוא חלק מהמצוה ולא רק הכשר מצוה וא"כ גם מי שאין לו קרקע יצטרך לעלות לרגל. ועוד דא"כ מנ"ל דשאר מצוות שאינם הכרחיות ההליכה נחשבת גם למצוה [ויתכן שבאמת ענין זה דשלוחי מצוה וכו' לא נאמרו על מצוה קיומית ומהא דקידושין ל"ט: ליכא להביא ראייה דיתכן דדברי הגמרא המקשה שליחי מצוה קאי רק על מצות כיבוד אב, או ששילוח הקן הוא גם מצוה חיובית והוא נידון באחרונים].